

Slankpootvliegen in het Dijleland

Als je op de website van het instituut voor natuurbehoud (www.instnat.be) naar de lijst van uitgaven kijkt, bemerk je “Rode Lijsten” van Dagvlinders, Sprinkhanen, Libellen, ... Bij het opstellen van een “Rode Lijst” worden de huidige en historische verspreiding van een organisme bekeken, en op basis daarvan wordt er bepaald of de soort al dan niet met uitsterven wordt bedreigd. Rode Lijsten vormen zo een belangrijk beleidsinstrument bij de bescherming van soorten en de bepaling van de waarde van een natuurgebied. Je ziet echter geen Rode Lijst van onze best bestudeerde vliegengroep, de zweefvliegen *Syrphidae*, of van de kritische groep van wapenvliegen *Stratiomyidae*, die sterk gebonden is aan hoge natuurwaarden als zuiver water en oud bos. Er is echter wel een “Gedocumenteerde Rode Lijst van de Slankpootvliegen van Vlaanderen” (Pollet, 2000). Slankpootvliegen ...?

Slankpootvliegen (*Dolichopodidae*) zijn doorgaans groen- tot bronskleurige vliegen met een lichaamslengte van 1 tot 10 mm. In tegenstelling tot vlees- of bromvliegen *Calliphoridae*, die vaak ook bronskleurig zijn, is het lichaam van slankpootvliegen lateraal afgeplat en zijn het weinig mobiele dieren. De poten zijn relatief lang en slank (Figuur 1). De mannetjes hebben vaak uitgebreide versieringen aan de poten die van belang zijn in paringsrituelen. Een voorbeeld is *Campsicnemus magius*, die door de sterk vergroeide poten gekozen is als “mascotte” voor het voornaamste dipterologisch tijdschrift van Europa, *Studia dipterologica* (Figuur 2). Een andere typische soort is *Poecilobothrus nobilatus*. Deze soort is relatief groot en de mannetjes hebben een witgekleurde top aan de vleugels. Ze zijn vaak te vinden aan vochtige plekken in bossen, waar ze pronkend met hun vleugels zwaaien om wijfjes te lokken.

Volwassen slankpootvliegen zijn meestal op de vegetatie of op vochtige grond te vinden, waar ze andere vliegjes en insecten vangen. De larven zijn predatoren van andere insecten en leven in de bodem of in vochtig hout. Een enkele soort is fytofaag en mineert rietstengels.

Slankpootvliegen zijn relatief klein en niet steeds gemakkelijk te determineren. Het is meestal noodzakelijk de dieren in te zamelen en onder een stereomicroscoop te bekijken. Er is helaas geen recent determinatiewerk voor België, en enkel oudere werken uit de serie *Handbooks for the Identification of British Insects* (Fonseca, 1978) en *Faune France* (Parent, 1938) zijn beschikbaar. Gelukkig is er een Vlaamse specialist in deze inktengroep, Marc Pollet, en kunnen moeilijke of zeldzame soorten aan hem voorgelegd worden voor bevestiging of verbetering van de initiële determinaties. Iets wat alleszins voor mijn determinaties erg nodig was!

Figuur 1: Dolichopus pennatus, een typische slankpootvlieg

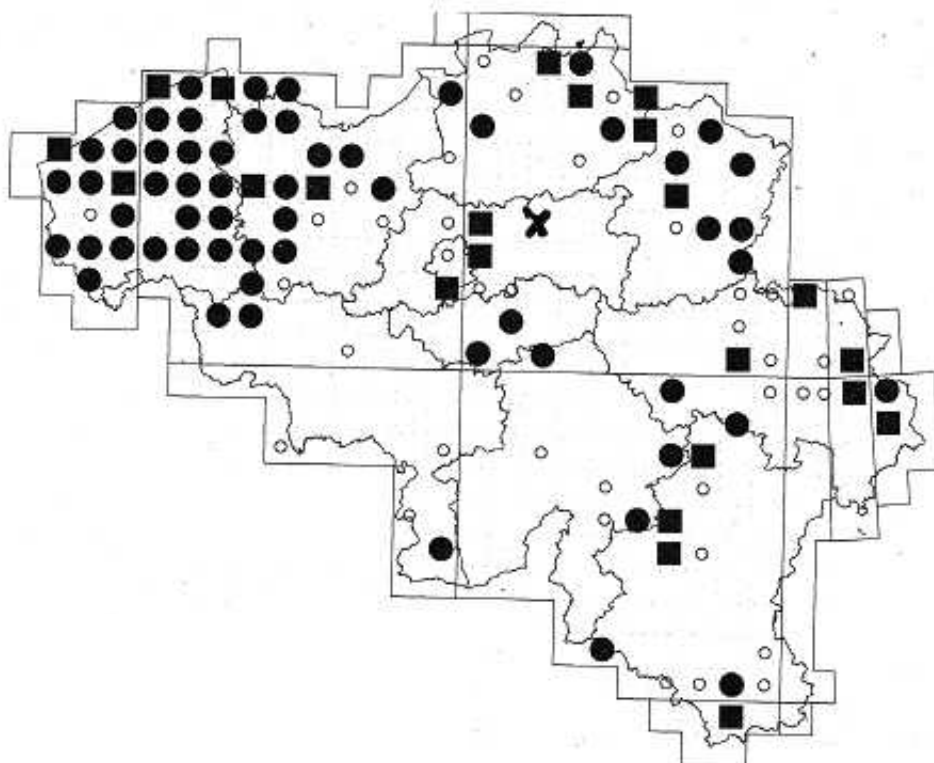
Figuur 2: Campsicnemus magius, een soort met sterk vergroeide poten - de mascotte van het tijdschrift "Studia Dipterologica"

Ecologie

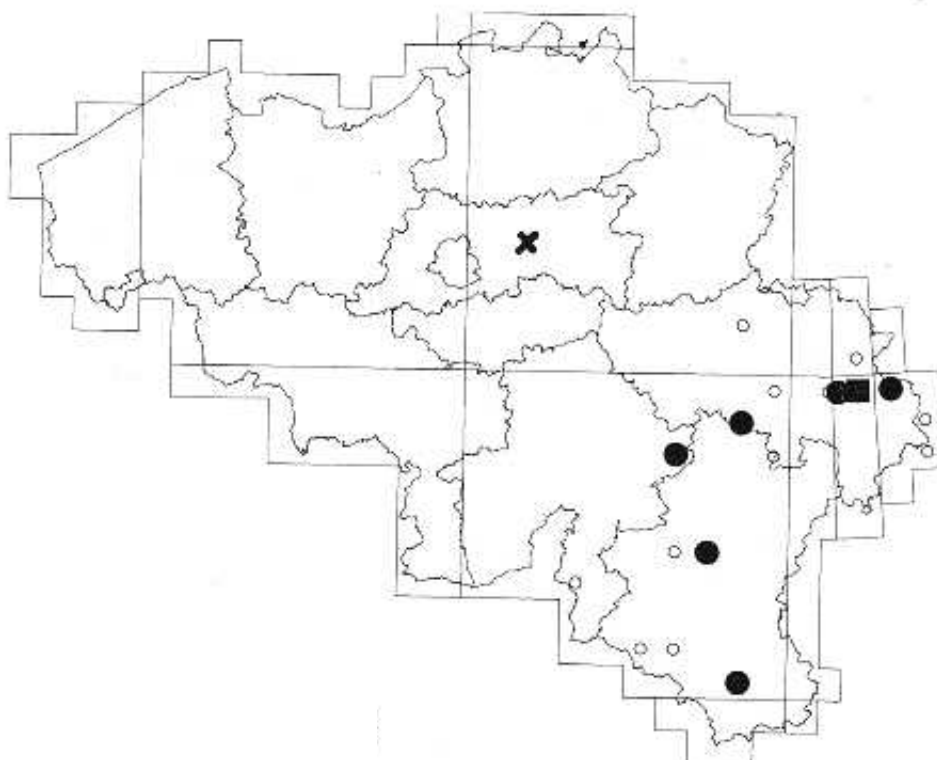
Dit alles verklaart niet waarom er in godsnaam een "Rode Lijst" van slankpootvliegen bestaat. De cynische verklaring is natuurlijk dat er een Rode Lijst is, omdat er iemand was die de zin en kennis had om zo'n lijst op te stellen. Dat is niet volledig onwaar: enkele van de meest vooraanstaande dipterologen van België, Marc Pollet en Patrick Grootaerts, bestuderen slankpootvliegen.

Maar dat is niet de enige reden. Slankpootvliegen vertonen een aantal kenmerken die ze erg geschikt maken als bioindicatoren in het natuurbehoud. Het is een algemene en soortenrijke familie die talrijk voorkomt in een brede waaier van biotopen.

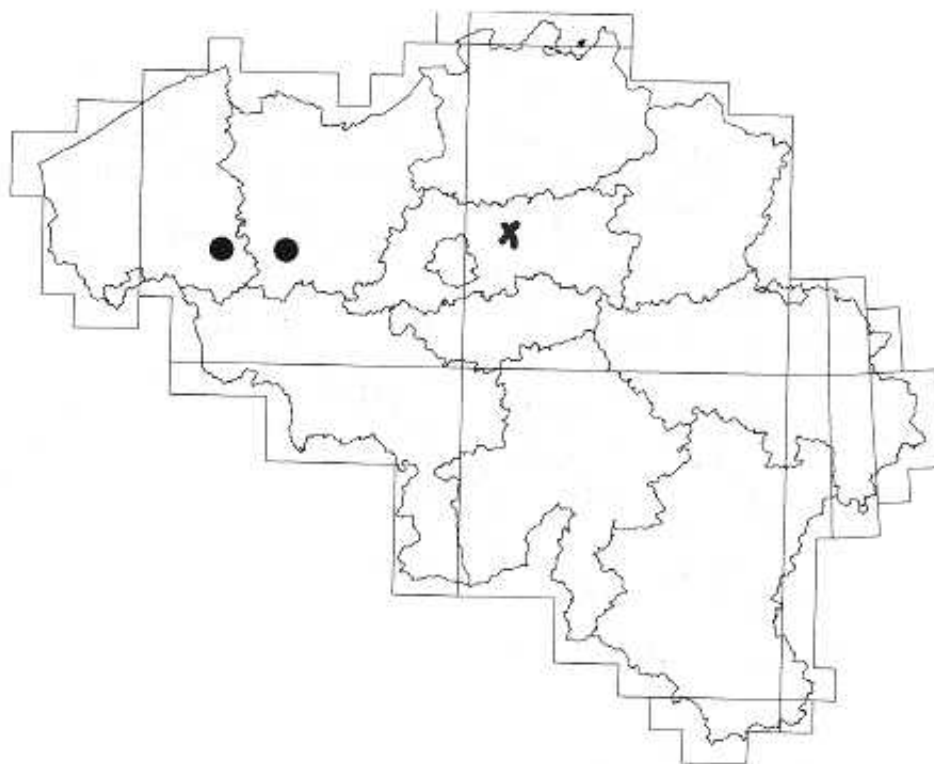
- Ze zijn vrij gemakkelijk en op gestandaardiseerde wijze te bemonsteren (bv. door bodemvallen).
- Ze zijn weinig mobiel en leven dicht bij de bodem. Hierdoor zijn ze waarschijnlijk sterk aan bepaalde habitats gebonden. Soorten waargenomen op een bepaalde plaats, planten zich er dan ook waarschijnlijk voor. Dit is bijvoorbeeld bij zweefvliegen niet steeds waar.
- Ze reageren snel en precies op veranderende milieumomstandigheden. Dit is onder andere aangetoond in rietmoerassen, waar de afzetting van een dikke sliblaag door winteroverstromingen een ingrijpend effect kan hebben op de soortensamenstelling.

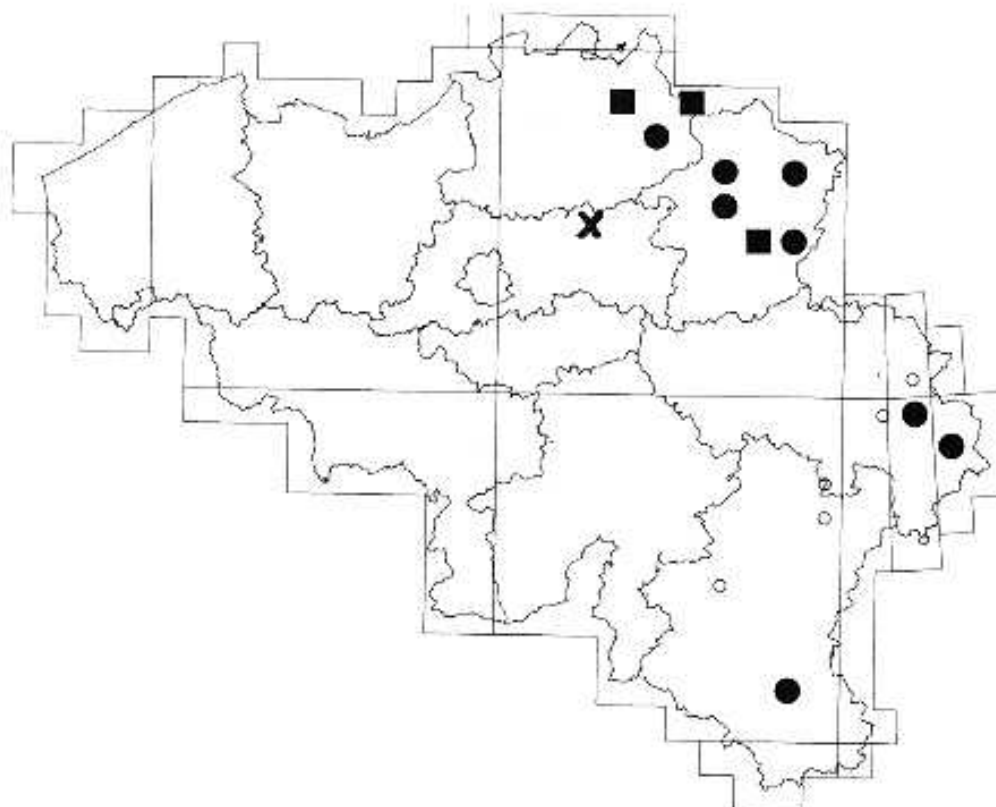
Figuur 3: De verspreiding van *Dolichopus plumipes* - een van de algemeenste soorten van Vlaanderen. ○ 1850-1980, ● 1981-1997, ■ beide tijdsperiodes, X nieuwe gegevens 2002.

Figuur 4: De verspreiding van *Hercostomus vivax* - nieuw voor Vlaanderen. ○ 1850-1980, ● 1981-1997, ■ beide tijdsperiodes, X nieuwe gegevens 2002.

Figuur 5: De verspreiding van *Syntomon methatesis* - een zeer zeldzame moerassoort.
○ 1850-1980, ● 1981-1997, ■ beide tijdsperiodes, X nieuwe gegevens 2002.

Figuur 6: De verspreiding van *Rhaphium longicorne* - een soort van veen en vochtige heide
○ 1850-1980, ● 1981-1997, ■ beide tijdsperiodes, X nieuwe gegevens 2002.

Een nadeel is dat in drogere gebieden slankpootvliegen relatief weinig voorkomen. De sterk verwante familie van de dansvliegen *Empididae* is in drogere gebieden echter wel algemeen en is met gelijkaardige technieken te bemonsteren. De combineerde studie van slankpoot- en dansvliegen levert dus een bruikbare methode op om vliegen te gebruiken als bioindicatoren in een brede waaier van biotopen in Vlaanderen.

Slankpootvliegen in België en Vlaanderen

Uit geheel België zijn er 306 soorten slankpootvliegen bekend, waarvan er 260 soorten in Vlaanderen voorkomen.

Slankpootvliegen zijn tot het jaar 1980 relatief weinig onderzocht. Het zijn immers eerder onopvallende dieren en ze zijn dan ook weinig ingezameld door entomologen. Recent gebeurden er echter wel uitgebreide inventarisaties onder impuls van Marc Pollet. Deze bemonsteringen gebeurden voornamelijk in de provincies West- en Oost-Vlaanderen en in de Limburgse Kempen. De provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, het zuiden van de provincie Limburg, en geheel Wallonië zijn veel minder onderzocht.

Ondanks dit recente onderzoek zijn uit slechts 40% van de 5x5 km UTM-hokken van Vlaanderen slankpootvliegen bekend. Figuur 3 geeft de verspreiding weer van één van onze algemeenste soorten: *Dolichopus pumipes*. Gezien deze soort wellicht over geheel België algemeen voorkomt, geeft dit een indicatie van de inventaristiegraad van ons grondgebied.

Door de concentratie van gegevens uit een beperkt geografisch gebied, zijn sommige biotopen wellicht onderbemonsterd, terwijl andere goed onderzocht zijn. Moerassen en de kustduinen zijn goed onderzocht, heide en veengebieden minder. Bossen werden op het eerste zicht goed bemonsterd, maar slechts in een deel van Vlaanderen. De "bossen van Vlaanderen" (het Houtland en de Vlaamse Ardennen) zijn - zoals zo vaak in het natuuronderzoek - sterk onderzocht. De zeer waardevolle bossen van Vlaams-Brabant zijn veel minder onderzocht. Hierdoor lijken sommige soorten wellicht zeldzamer dan ze in werkelijkheid zijn, en zijn er nog vele ontdekkingen te doen in de bossen van Vlaams-Brabant.

Ondanks deze randbemerkingen is de uitgave van de gedocumenteerde Rode Lijst een zeer interessant en indrukwekkend werk. Deze uitgave bevat een schat aan informatie over het voorkomen en de ecologie van slankpootvliegen in Vlaanderen, wat het erg interessant maakt om slankpootvliegen te bestuderen.

Slankpootvliegen in het Dijleland

Slecht zeer weinig gegevens uit het Dijleland waren bekend van voor 2002. Enkel wat gegevens van bemonsteringen van het Meerdaalwoud zijn verwerkt in de Rode Lijst van Vlaanderen.

Gedurende 2002 ving ik in het Dijleland en omgeving 43 soorten slankpootvliegen (Tabel 1). Negen soorten waren aangeduid als "Zeldzaam" in de Rode Lijst, twee soorten als "Kwetsbaar", en 1 soort (*Hercostomus vivax*) was nog nooit eerder in Vlaanderen aangetroffen.

Hercostomus vivax werd aangetroffen in het Meerdaalwoud (Warande-dreef, Bierbeek). In België was de soort tot nu toe enkel bekend uit de Ardennen (Figuur 4). Zoals ook bij andere dieren (vogels, zweefvliegen), komen dus in het Meerdaalwoud slankpootvliegen voor van uitgestrekte, oude bossen die in de rest van Vlaanderen zeer zeldzaam zijn of ontbreken.

Een andere zeer zeldzame soort is *Syntormon methatesis*, die in de Doode Bemde (Oud-Heverlee) werd aangetroffen. Dit is een soort van zeer vochtige, lichtrijke moerassen met een vegetatie van zeggen of russen aan de oever van mesotrofe tot eutrofe waters. In België, was de soort tot nu toe enkel bekend uit natuurreservaten "De Gavers" (Harelbeke, W-Vlaanderen) en "Het Dal" (Heurne, O-Vlaanderen) (Figuur 5). Andere zeldzame soorten uit de Doode Bemde waren *Argyra atriceps*, een soort van rijke en gevarieerde moerasvegetaties, en *Argyra ilona*.

Ten slotte is het voorkomen van *Rhaphium longicorne* ook interessant. Deze soort was enkel bekend uit de Kempen en Hoge Ardennen. Het is een soort van voedselarme milieus, voornamelijk oevers van vennen in vochtige heide en in veengebieden (Figuur 6). Deze soort werd aangetroffen in een veenrelictje in het Walenbos (Tielt-Winge). De evolutie van deze soort kan een waardevolle indicator zijn van het beheer van zulke gebiedjes.

Besluit

Slankpootvliegen zijn, althans in vochtige biotopen, goed bruikbaar als bioindicatoren. De gedocumenteerde Rode Lijst voor Vlaanderen is hierbij een goed hulpmiddel, hoewel slechts een deel van Vlaanderen goed onderzocht is. Gedurende 2002 werden in het Dijleland en omgeving 43 soorten verzameld. In verscheidene habitattypes (bos, moeras, veen) werden zeldzame soorten aangetroffen, waaronder 1 soort nieuw voor Vlaanderen.

Soort	Rode Lijst Vlaanderen	Soort	Rode Lijst Vlaanderen
<i>Achalcus cinereus</i>	Z (vz)	<i>Dolichopus unguatus</i>	MNB
<i>Argyra argentina</i>	Z (vz)	<i>Dolichopus wahlbergi</i>	MNB
<i>Argyra argyria</i>	Z (vz)	<i>Gymnopternus brevicornis</i>	MNB
<i>Argyra atriceps</i>	Z (z)	<i>Gymnopternus chalybeus</i>	MNB
<i>Argyra atriceps</i>	Z (z)	<i>Gymnopternus chalybeus</i>	MNB
<i>Argyra diaphana</i>	MNB	<i>Gymnopternus cupreus</i>	MNB
<i>Argyra ilonae</i>	Z (z)	<i>Gymnopternus metallicus</i>	MNB
<i>Argyra leucocephala</i>	MNB	<i>Hercostomus nanus</i>	MNB
<i>Campsicnemus curvipes</i>	MNB	<i>Hercostomus vivax</i>	Nieuw voor Vlaanderen
<i>Chrysotus femoratus</i>	MNB	<i>Neurigona quadrifasciata</i>	MNB
<i>Chrysotus gramineus</i>	MNB	<i>Poecilobothrus nobilatus</i>	MNB
<i>Diaphorus oculatus</i>	Kwetsbaar	<i>Rhaphium appendiculatum</i>	MNB
<i>Dolichopus atripes</i>	Z (vz)	<i>Rhaphium caliginosum</i>	MNB
<i>Dolichopus discifer</i>	MNB	<i>Rhaphium commune</i>	Kwetsbaar
<i>Dolichopus festivus</i>	MNB	<i>Rhaphium crassipes</i>	MNB
<i>Dolichopus griseipennis</i>	Z (vz)	<i>Rhaphium longicorne</i>	Z (z)
<i>Dolichopus pennatus</i>	MNB	<i>Sciapus platypterus</i>	MNB
<i>Dolichopus plumipes</i>	MNB	<i>Sybistroma obscurellum</i>	MNB
<i>Dolichopus popularis</i>	MNB	<i>Sympycnus desoutteri</i>	MNB
<i>Dolichopus signatus</i>	MNB	<i>Syntormon denticulatum</i>	MNB
<i>Dolichopus subpennatus</i>	MNB	<i>Syntormon methatesis</i>	Z (zz)
<i>Dolichopus tanythrix</i>	MNB	<i>Syntormon pallipes</i>	MNB
<i>Dolichopus trivialis</i>	MNB		

Tabel 1 : Slankpootvliegen Dolichopodidae waargenomen in 2002 in het Dijleland en omgeving met Rode Lijst status voor Vlaanderen (MNB = Momenteel Niet Bedreigd, Z = Zeldzaam, vz = vrij zeldzaam, zz = zeer zeldzaam)

Referenties

Assis Fonseca, ECM (1978) "Diptera Orthorrhapha Brachycera Dolichopodidae" Handbk. Ident. Br. Insects, Vol IX, Part 5: 1-90

Parent, O (1938) "Diptères Dolichopodidae" Faune de France, 35: 1-720

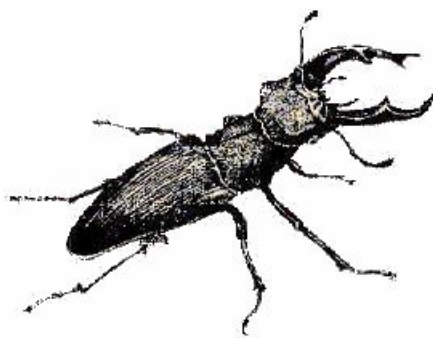
Pollet, M (2000) "Een gedocumenteerde Rode Lijst van de slankpootvliegen van Vlaanderen" Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 8, Brussel

Te bestellen bij de Bibliotheek Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel of www.instnat.be (11,16 Euro).

Verantwoording: De figuren komen uit Pollet, 2000, met uitzondering van Figuur 1 (www.bioimages.org.uk).

Joris Menten

Waarnemingen van het Vliegend Hert

Het Vliegend hert (*Lucanus cervus*) is de grootste kever van Midden-Europa. De mannetjes worden tussen de 4 en 8 cm groot en zijn onmiskenbaar door hun uitgegroeide geweevormige kaken. De larven leven van vermolmd eikenhout en het larvaal stadium duurt zo'n 5 jaar. Deze kever is echter om diverse redenen zeer zeldzaam geworden. De soort is beschermd door een koninklijk besluit van 1980, de Conventie van Bern en de Habitatrichtlijn.

Een goede bescherming kan echter enkel werken als het voorkomen van deze doodhoutkever gekend is. De kever is momenteel nog gekend van het Zoniënwoud en omgeving, Voeren, Mechelse heide, Lanklaarderbos (Dilsen-Stokkem), Stamprooierbroek (Kinrooi) en Grootbos (Riemst).

Daarom tracht het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer het voorkomen ervan in kaart te brengen en is het belangrijk om zowel oude als recente waarnemingen door te geven. Ook gegevens van de reeds gekende populaties zijn belangrijk.

Waarnemingen naar:

Arno Thomaes, Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer

Gaverstraat 4, 9500 Geraardsbergen

Tel.: 054/43 71 26 of E-mail: Arno.Thomaes@lin.Vlaanderen.be

Waarnemingen van het Vliegend Hert uit het Dijleland zijn tevens welkom bij de verantwoordelijke van de Werkgroep Ongewervelden van NSG Dijleland (zie binnenkافت)